

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

ЗЕЛЬМАН ЛЕСЯ НЕСТОРІВНА

УДК 377.36:33(477) (043.3)

**ПІДГОТОВКА КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ
СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ У ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ
(1969 р. – початок ХХІ століття)**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Львів – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Інституті професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України, м. Київ.

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Вдович Світлана Михайлівна**, кафедра практичної психології та педагогіки Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності ДСНС України, доцент, м. Львів.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України **Гуревич Роман Семенович**, Навчально-науковий інститут педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, директор, м. Вінниця;

кандидат педагогічних наук, доцент

Полуда Вікторія Володимирівна, навчально-виробнича лабораторія «Готель «Гостинність» Київського державного коледжу туризму та готельного господарства, завідувач, м. Київ.

Захист відбудеться «5» грудня 2017 р. о 14⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.874.03 у Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності за адресою: 79007, м. Львів, вул. Клепарівська, 35.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (79007, м. Львів, вул. Клепарівська, 35) та на сайті університету: <http://ldubgd.edu.ua/content/teoriya-i-metodika-profesiynoyi-osviti>.

Автореферат розісланий 3 листопада 2017 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Л. А. Руденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У 90-х рр. ХХ ст. почався новий період розвитку України як самостійної держави, відбулися важливі пертурбації не лише в суспільно-політичному та соціально-економічному житті держави, а й у системі освіти. Постала потреба якісних змін у підготовці висококваліфікованих фахівців, а особливо фахівців сфери обслуговування, оскільки ця галузь є однією з важливих складових економіки розвинутих країн. Останні десятиліття характеризуються збільшенням ролі сфери обслуговування у світовій економіці, розширився спектр пропонованих послуг, спостерігається невідоме зростання кількості зайнятих у цій сфері. Відповідно актуалізувалася потреба в підготовці кваліфікованих робітників і фахівців, а отже, у розвитку системи професійної освіти і навчання цього профілю. Для вдосконалення практики підготовки виробничого персоналу сфери обслуговування доцільно враховувати кращий зарубіжний і вітчизняний досвід професійної підготовки.

Вивчення сучасного стану підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) України дало змогу виявити такі суперечності між:

- постійним зростанням вимог ринку праці та потреб роботодавців до компетентності фахівців сфери обслуговування і незадовільним рівнем підготовленості випускників ПТНЗ;
- необхідністю вдосконалення професійної підготовки майбутніх робітників сфери обслуговування та недостатнім використанням позитивних напрацювань професійно-технічних навчальних закладів України радянського періоду;
- завданням упровадження інноваційних педагогічних технологій у навчально-виховний процес і низьким рівнем науково-методичного забезпечення ПТНЗ сфери обслуговування;
- підвищенням вимог до рівня педагогічної майстерності викладачів і майстрів виробничого навчання ПТНЗ сфери обслуговування і практикою навчально-виховної та методичної роботи в системі професійно-технічної освіти.

Розв'язанню цих суперечностей сприятиме вивчення та систематизація досвіду підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування в Україні в минулому столітті, обґрунтування на цій основі шляхів удосконалення їхньої професійної освіти.

Перші наукові праці, в яких було виконано аналіз змісту і форм організації навчального процесу, вивчено нормативно-правову базу щодо створення та розвитку закладів, де здійснювалася підготовка робітничих кадрів, з'явилися наприкінці ХІХ ст. – на початку ХХ ст. (Н. О. Авдієнко, І. А. Анапов, І. М. Максін, С. О. Сірополко та ін.). Питання професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників професійно-технічних навчальних закладів досліджували такі вчені: М. Б. Агапон, Б. В. Адабашев, В. М. Бойчук, Г. П. Васянович, О. О. Гаврилюк, І. А. Гриценюк, Р. С. Гуревич, Й. М. Гушулей, Д. О. Закатнов, М. Ю. Кадемія, А. В. Литвин, М. С. Лобур, В. Т. Лозовецька, Л. Б. Лук'янова, О. В. Марущак, В. В. Мельниченко, Н. Г. Ничкало, М. І. Пальчук, В. О. Радкевич, О. Я. Романишина, П. І. Сікорський, Л. В. Сліпчин, М. Я. Сорока, Л. Я. Старовойт, В. К. Федорченко, Н. П. Шапошнікова та ін.

Розвиток професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах сучасні науковці розглядають у різних напрямках: формування професійних здібностей (І. Я. Жорова), формування художньо-творчих умінь (Н. В. Котляревська, О. М. Отич), розвиток особистісно-професійних якостей (Н. Д. Вінник), психологічні умови формування професійної компетентності (І. М. Матійків), формування комунікативної культури та професійного мовлення (І. В. Бабій, І. В. Довженко, Л. А. Руденко) та ін.

Історія розвитку професійно-технічних навчальних закладів представлена в науковій літературі також багатоаспектно: розвиток мережі закладів освіти України в різні періоди, у тому числі професійно-технічної (Н. С. Брехунець, М. І. Харламов), державне регулювання й управління системою професійно-технічної освіти України (Л. І. Коробко, П. М. Кухарчук, І. Л. Лікарчук), підготовка кваліфікованих робітників у ПТНЗ України різних профілів (В. О. Зайчук, О. М. Коханко, О. С. Микитенко), науково-методичне забезпечення діяльності ПТНЗ України (Н. В. Михайловська), організація навчально-виховного процесу та виробничої практики в ПТНЗ України (Н. О. Падун, Т. І. Попова, Н. В. Смоляна), підготовка майстрів виробничого навчання (О. І. Щербак) та ін.

Однак проблема професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування в історичному ракурсі не була предметом спеціального дослідження, що й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження – *«Підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1969 р. – початок ХХІ століття)»*. Нижньою межею нашого дослідження ми обрали 1969 р., коли розпочався перехід до підготовки кваліфікованих робітничих кадрів у середніх професійно-технічних училищах. Верхня межа – 2016 р. – завершує аналіз сучасного стану професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування в незалежній Україні, змін, які відбулися в системі професійно-технічної освіти України в нових соціально-економічних умовах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану наукових досліджень Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України (з лютого 2014 р. до січня 2016 р. – Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України) з теми «Формування професійних якостей майбутніх кваліфікованих робітників в умовах техніко-технологічних змін» (РК № 0113U001274) та Інституту професійно-технічної освіти НАПН України з теми «Проектування системи консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів» (РК № 0116U003567).

Тему дисертації затверджено вченою радою Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України (протокол № 11 від 26 грудня 2012 р.), узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 23 квітня 2013 р.).

Мета дослідження полягає у з'ясуванні тенденцій розвитку професійно-технічної освіти у 1969 р. – на початку ХХІ ст. й обґрунтуванні шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України.

Об'єкт дослідження – підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України.

Предмет дослідження – тенденції розвитку підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1969 р. – початок ХХІ ст.).

Для реалізації поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. З'ясувати соціально-економічні та суспільно-політичні умови розвитку професійної освіти в 1969 р. – на початку ХХІ ст.

2. Виокремити й охарактеризувати етапи розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України.

3. Виявити основні тенденції професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України досліджуваного періоду.

4. На основі аналізу сучасного стану визначити й обґрунтувати шляхи вдосконалення підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України.

5. Розробити й апробувати навчально-методичний комплекс для підвищення кваліфікації викладачів ПТНЗ сфери обслуговування.

У дослідженні використано такі **методи дослідження**: *теоретичні* – методи аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, класифікації та систематизації, які дозволили виявити психолого-педагогічні положення у філософській, історичній, психологічній, педагогічній і навчально-методичній літературі, систематизувати нормативно-правові, архівні документи і матеріали щодо професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України; хронологічний і діахронічний методи, які передбачали викладення історії професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у хронологічній послідовності, виокремлення та дослідження відповідних періодів розвитку профтехосвіти; методи індукції та дедукції, за допомогою яких було відібрано і структуровано зміст професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України з 1969 р. до сьогодення; порівняльно-історичний метод, який сприяв зіставленню змісту та виявленню кращого педагогічного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України різних періодів; методи абстрагування та конкретизації, які використовувалися під час формулювання висновків і підготовки методичних рекомендацій щодо вдосконалення підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах; *емпіричні* – логіко-педагогічний аналіз змісту професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України; *табличні методи опрацювання й аналізу отриманих даних*, які дозволили здійснити кількісний і якісний аналіз і графічно представити дослідницькі дані.

Методологічну основу дослідження становлять положення наукової теорії пізнання, основні положення історичного та логічного як методологічного способу відтворення дійсності, положення щодо взаємозв'язку та взаємозумовленості суспільно-педагогічних явищ і необхідність їх вивчення в конкретних історичних умовах; *методологічні підходи*: системний, синергетичний, історико-компаратив-

вістський, аксіологічний, парадигмальний, модернізаційний та інші, які дозволили дослідити професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування з 1969 р. до сьогодні в контексті соціально-економічних і суспільно-політичних умов розвитку професійної освіти, виокремити етапи розвитку професійно-технічної освіти, дослідити сучасний стан і визначити ефективні шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування; *принципи* об'єктивності, єдності логічного й історичного, науковості, фундаментальності, цілісності та системності, детермінізму й індетермінізму, єдності теорії та практики, етичності, руху від опису до пояснення; концептуальні ідеї розвитку професійно-технічної освіти.

Нормативна база дослідження: Конституція України, Закони України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту), Положення про ступеневу професійно-технічну освіту, Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»), Національна доктрина розвитку освіти, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Концепція Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти на 2011-2015 роки, Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні та ін.

Джерельна база дослідження. У процесі дослідження використано 319 джерел, у тому числі 21 архівне. Проаналізовано документи, які зберігаються у фондах Центральних і місцевих державних архівів України (ф. 2 – Кабінет Міністрів України 1918–1995 рр., ф. 572 – Державний Комітет України з легкої і текстильної промисловості, м. Київ, 1932–1955 рр.; ф. 4609 – Державний Комітет УРСР по професійно-технічній освіті, м. Київ, 1940–1988 рр.); Державному архіві Львівської області (ф. Р-834 – Львівське міжобласне управління трудових резервів Головного управління трудових резервів СРСР Львівської області, 1944–1980 рр.); фондах бібліотек і установах: Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського; Національній парламентській бібліотеці України; Львівській національній науковій бібліотеці імені В. Стефаника; Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського.

У процесі наукового пошуку опрацьовано матеріали з проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування, опубліковані в наукових монографіях, збірниках наукових праць і періодичних виданнях. Вивчалися також довідкові видання, нормативно-правові документи, навчальна документація, дисертаційні дослідження. Джерельна база добиралася відповідно до мети і завдань дослідження, проблемно-тематичного спрямування наукового пошуку, адже об'єктивне ґрунтовне дослідження професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у 1969 р. – на початку XXI ст. вимагало пошуку матеріалів, які уможливили б виявлення як теоретико-методологічних аспектів цієї проблеми, так і реального стану змісту, форм і методів професійної підготовки кваліфікованих робітників.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: вперше виявлено тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України у 1969 р. – на початку XXI ст. з урахуванням соціально-економічних і суспільно-політичних умов і обґрунтовано

шляхи вдосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах; уточнено сутність базових понять дослідження («кваліфікований робітник», «кваліфікований робітник сфери обслуговування», «підготовка», «професійна освіта», «професійна підготовка», «професійно-технічний навчальний заклад», «сфера обслуговування»); уточнено та доповнено періодизацію розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників в Україні у 1969 р. – на початку ХХІ ст.; подальшого розвитку набули положення щодо використання в процесі професійної підготовки кваліфікованих робітників кращого педагогічного досвіду минулого; уведено в науковий обіг нові історичні факти, пов'язані з професійною підготовкою майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України у 1969 р. – на початку ХХІ ст.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні й апробуванні навчально-методичного комплексу для підвищення кваліфікації викладачів ПТНЗ сфери обслуговування, зокрема спецкурсу «Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1969 р. – поч. ХХІ ст.)» і методичних рекомендацій «Удосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування»; обґрунтуванні ефективних шляхів удосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах нашої держави.

Упровадження результатів дослідження. Результати дослідження впроваджено у Відокремленому структурному підрозділі Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова «Львівський навчально-науковий центр професійної освіти» (довідка № 21/16 від 26 серпня 2016 р.); Навчально-методичному центрі професійно-технічної освіти у Волинській області (довідка № 1/11-175 від 16.12.2016 р.); Навчально-методичному центрі професійно-технічної освіти у Львівській області (довідка № 11/1-830 від 12.12.2016 р.); Навчально-методичному центрі професійно-технічної освіти у Рівненській області (довідка № 02-04/1-267 від 30.12.2016 р.); Нововолинському вищому професійному училищі № 1 (довідка № 27/18 від 25 серпня 2016 р.).

Апробація результатів дослідження відбувалася на 16 науково-практичних конференціях, зокрема *міжнародних*: «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (м. Вінниця, 21–23 травня 2014 р., 16–18 травня 2016 р.), «Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика» (м. Хмельницький, 16–17 жовтня 2015 р.), «Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи» (м. Львів, 21–22 жовтня 2015 р.), «Geneva theoretical and practical forum of free topics» (м. Женева (Швейцарія), 28 грудня 2015 р.); *всеукраїнських*: «Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців» (м. Львів, 9–10 жовтня 2013 р.), «Реформування освітньої системи в Україні в контексті європейської інтеграції» (м. Львів, 15–16 жовтня 2014 р.), «Підвищення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах» (м. Львів, 19 травня 2015 р.), «Актуальні питання історії науки і техніки» (м. Львів, 8–9 жовтня 2015 р.), «Актуальні проблеми

сучасної науки і наукових досліджень» (м. Вінниця, 23–24 листопада 2015 р.), «Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклад, досвід, стратегії і перспективи» (м. Київ, 21 червня 2016 р.); *регіональних*: «Професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників» (м. Львів, 25 лютого 2014 р.), «Управління розвитком професійно-технічної освіти в регіоні» (м. Львів, 21 січня 2015 р.), «Психолого-педагогічне забезпечення підготовки робітничих кадрів» (м. Львів, 4 березня 2015 р.), звітних науково-практичних конференціях Інституту професійно-технічної освіти НАПН України та Львівського науково-практичного центру професійно-технічної освіти НАПН України (м. Київ, м. Львів, 2013–2016 рр.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження висвітлено в 19 одноосібних наукових публікаціях, у тому числі: 9 статей (із них 5 – у провідних наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних періодичних виданнях, 2 – в інших наукових виданнях), 8 тез у збірниках матеріалів конференцій, у тому числі однієї іноземної, 1 методичні рекомендації, 1 навчальна програма.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (319 найменувань, із них 5 – іноземними мовами) і 11 додатків (на 56 стор.). Загальний обсяг дисертації – 278 сторінок, основний текст – 163 сторінки. Дисертація містить 17 таблиць на 11 сторінках, 3 рисунки на 1 с.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, проаналізовано джерельну базу, охарактеризовано наукову новизну та практичне значення, подано відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів у педагогічну практику.

У *першому розділі* – «**Теоретико-методологічні й історико-педагогічні засади професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування**» – визначено основні методологічні підходи і принципи дослідження проблеми професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України в 1969 р. – на початку ХХІ ст.; розглянуто сутність і уточнено зміст базових понять; з'ясовано соціально-економічні та суспільно-політичні умови професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування досліджуваного періоду; виокремлено основні етапи розвитку професійно-технічної освіти в Україні.

На початку ХХІ ст. були виконані вагомі історико-педагогічні дослідження, які дали можливість по-новому поглянути на переваги і недоліки освітньої системи радянського періоду. Історичні аспекти розвитку мережі професійно-технічних навчальних закладів, змісту і методів формування трудових ресурсів у профтехосвіті висвітлені в педагогічних дослідженнях Н. С. Брехунець, В. О. Зайчука, Л. І. Коробко, О. М. Коханка, П. М. Кухарчук, І. Л. Лікарчука, Н. В. Михайловської, Н. О. Падун, Т. І. Попової, Н. В. Смоляної, М. І. Харламова, О. І. Щербак та ін.

У дослідженні професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України в 1969 р. – на початку ХХІ ст. використано такі методологічні підходи: системний, який сприяв систематизації професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери

обслуговування у ПТНЗ України і виокремленню етапів розвитку професійно-технічної освіти; синергетичний, що дав змогу врахувати досвід професійної підготовки кваліфікованих робітників у ПТНЗ як стійкої системи, виявити нові факти, зробити узагальнення на кожному з етапів розвитку професійно-технічної освіти з метою вдосконалення професійної підготовки фахівців цього профілю; історико-компаративістський, який дозволив порівняти професійну підготовку кваліфікованих робітників сфери обслуговування на різних етапах розвитку професійної освіти, уточнити етапи і виявити особливості професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування; аксіологічний, який сприяв виявленню основних цінностей, що формувалися у кваліфікованих робітників сфери обслуговування в досліджуваній період; парадигмальний і модернізаційний, спрямовані на вивчення освітніх парадигм і реформ професійно-технічної освіти, які дали змогу дослідити професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування з 1969 р. до сьогодення в контексті соціально-економічних і суспільно-політичних умов розвитку професійної освіти й освіти України і визначити шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців сфери обслуговування; соціально-педагогічний і формаційно-цивілізаційний, які спонукали до розгляду професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування в контексті соціального й економічного поступу та врахування при цьому основних етапів розвитку суспільства.

Основними принципами дослідження проблеми професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України в 1969 р. – на початку XXI ст. є: принцип об'єктивності, який дозволяє простежити якісні зміни, показати тенденції наступності та можливості впровадження досвіду минулого в сучасний освітній процес; принцип єдності логічного й історичного, який спонукає дотримуватися логіки викладу, враховуючи розвиток суспільства, його відображення в теорії педагогіки й освітньому процесі ПТНЗ; принцип науковості, який передбачає достовірний аналіз і розкриття причинно-наслідкових зв'язків у матеріалах архівних джерел, наукових працях, навчальних планах і програмах тощо; принцип фундаментальності, який спрямовує до ґрунтовного вивчення та повного, всебічного висвітлення найвагоміших здобутків у професійній підготовці кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України досліджуваного періоду, дозволяє забезпечити зв'язок із сучасною практикою професійної освіти кваліфікованих робітників сфери обслуговування, суспільними проблемами і потребами, вимогами ринку праці; принципи цілісності та системності, за допомогою яких розглянуто підготовку майбутніх фахівців як єдину систему, враховуючи розмаїття взаємозв'язків усіх її складових; принципи детермінізму й індетермінізму, які дозволяють розглянути досліджувані історичні процеси у зв'язку із соціально-культурними, політичними, економічними умовами того часу; принцип єдності теорії та практики, який передбачає врахування взаємозв'язку та взаємовпливу теорії педагогіки та практики професійної підготовки кваліфікованих робітників; принцип етичності, який забезпечує відповідальність дослідника за адекватність і коректність критичних зауважень; принцип руху від опису до пояснення, який спонукає до обґрунтування тенденцій розвитку та визначення на їх

основі шляхів удосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України.

Використовуючи зазначені дослідницькі принципи і методологічні підходи до вивчення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування, розглянуто й уточнено такі базові поняття: «кваліфікований робітник», «кваліфікований робітник сфери обслуговування», «професійна освіта», «професійна підготовка», «професійно-технічний навчальний заклад», «сфера обслуговування» та ін. Професійна підготовка – це процес набуття знань, умінь, навичок, досвіду і професійно важливих якостей у процесі навчання та практичної діяльності, що в сукупності формують професійну компетентність особистості. У професійно-технічних навчальних закладах професійна підготовка відбувається під час теоретичного та виробничого навчання, практичної діяльності в умовах реального виробництва. Сфера обслуговування – це сукупність галузей і підгалузей економіки, продукти праці яких виступають у вигляді послуг (побутове обслуговування, надання торговельних, будівельних, ремонтних та інших послуг). Сфера обслуговування, до якої відносять професії типу «людина – людина», є важливим чинником у житті суспільства, оскільки охоплює широке коло послуг, а саме: торговельні, побутові, соціально-культурні, житлово-комунальні, транспортні, послуги зв'язку, інформаційні, фінансові тощо. Виходячи з вимог, які нині ставлять суспільство і ринок праці до працівників сфери обслуговування, під поняттям «кваліфікований робітник сфери обслуговування» розуміємо робітника високого кваліфікаційного рівня, який на основі повної або базової загальної середньої освіти здобув необхідні компетентності для успішного вирішення професійних завдань у сфері обслуговування.

Глибокий аналіз джерельної бази дав змогу з'ясувати основні соціально-економічні та суспільно-політичні умови, які безпосередньо впливали на професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування досліджуваного періоду. У 60-80-ті рр. відбувалася науково-технічна революція, розширювалися підприємства, зміцнювалася матеріально-технічна база економіки, модернізувалося обладнання, відбувалася автоматизація виробництва, впроваджувалися нові високопродуктивні обладнання, апарати, верстати, технології, що вимагало підготовки кваліфікованих робітників нового типу – фахівців широкого профілю та відповідних змін у системі професійно-технічної освіти, які були успішно здійснені шляхом реорганізації навчальних закладів.

У 1985 р. в СРСР розпочалася перебудова радянського суспільства, яка охопила всі його ланки, відбулися передача професійно-технічних училищ у підпорядкування загальносоюзних міністерств, стагнація в економіці, що згубно відобразилося на підготовці трудових ресурсів.

Після розпаду СРСР та відродження незалежності в Україні з різних причин відбулося різке падіння виробництва, інфляція, виникло безробіття, українці змушені були виїжджати на роботу за кордон, відчутною стала демографічна криза (населення скоротилося з 52 до 49 млн.). Суттєво знизилися потреби у кваліфікованих робітниках, що призвело до різкого зменшення державного замовлення на працівників певних професій. Водночас зріс попит на фахівців у сфері обслуговування (туризм, готельна справа, бізнес), з'явилися нові професії, які

потребували висококваліфікованих кадрів. Таким чином, розвиток професійно-технічної освіти України безпосередньо пов'язаний із соціальними, економічними і політичними процесами, які відбувалися в нашій державі.

Періодизація розвитку професійно-технічної освіти здійснена в наукових працях таких дослідників: С. Я. Батишев, А. Н. Веселов, О. М. Коханко, І. Л. Лікарчук, О. С. Микитенко, М. Ф. Пузанов, Г. І. Терещенко та ін. На основі їхніх пропозицій виокремлено періоди розвитку системи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України. Основними у професійній підготовці майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування в Україні у 1969 р. – на початку ХХІ ст. є: радянський етап (1969–1991 рр.), який поділено на три періоди: 1969–1975 рр., 1976–1983 рр., 1984–1990 рр.; етап незалежної України (1991 р. – до сьогодні), який охоплює два періоди: 1991–1997 рр., 1998 р. – донині.

У *другому розділі* – **«Основні тенденції професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування в Україні (1969 р. – початок ХХІ ст.)»** – у хронологічній послідовності за визначеною періодизацією проаналізовано архівні джерела та нормативно-правові документи, які регламентували професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування в навчальних закладах України та діяльність ПТНЗ цього профілю на різних етапах розвитку, з 1969 р. до 1991 р. та в період незалежності; виявлено основні тенденції професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування в Україні досліджуваних періодів.

У 1968 р. Верховна Рада СРСР прийняла директивний документ – постанову «Про реорганізацію державних трудових резервів у державну систему професійно-технічної освіти». Причинами такого рішення були: різке збільшення кількості працюючих (молодь масово залишала села); потреба держави у великій кількості трудових ресурсів; запити виробництва на більш кваліфікованих робітників (спостерігалася низька продуктивність праці). Новий етап історії професійно-технічної освіти розпочався із прийняттям постанови від 3 квітня 1969 р. «Про заходи щодо подальшого покращення підготовки кваліфікованих робітників у навчальних закладах системи професійно-технічного навчання». У 1969–1975 рр. були створені навчальні заклади нового типу – середні професійно-технічні училища, які одночасно здійснювали підготовку кваліфікованих робітників і давали їм повну середню освіту. Упроваджено нові навчальні плани і програми, які об'єднували цикли загальноосвітніх і спеціальних (професійно орієнтованих) предметів. Мережа професійно-технічних навчальних закладів і кількість учасників навчально-виховного процесу суттєво зросли. На той час фіксувались певні проблеми в організації підготовки кваліфікованих робітників для сфери обслуговування, підприємств транспорту і зв'язку.

Період 1976–1983 рр. характеризується посиленням співпраці професійно-технічних навчальних закладів із підприємствами. Основна увага зосереджувалась на вдосконаленні виробничого навчання. На підприємствах масово модернізували обладнання, автоматизували та механізували виробництво, що потребувало фахівців із підвищеним рівнем підготовки. У 1977 р. Державний комітет СРСР із професійно-технічної освіти затвердив важливий документ – новий перелік

професій, за якими мала здійснюватися підготовка кваліфікованих робітників у ПТНЗ, зокрема було значно розширено кількість професій сфери обслуговування. У 1982 р. збільшився обсяг підготовки кваліфікованих робітників для підприємств промисловості, будівництва, побутового обслуговування населення, колгоспів і радгоспів.

У 1984–1990 рр. середнє професійно-технічне училище утвердилося як єдиний тип професійно-технічного начального закладу. Продовжувалося інтенсивне впровадження новітньої техніки у виробництво, водночас розпочалися перші спроби комп'ютеризації навчання. Такі зміни привели до впровадження нових навчальних планів, які вдосконалювалися впродовж цього періоду. В навчально-виховний процес уведено такі предмети: «Основи інформатики й обчислювальної техніки», «Електротехніка з основами промислової електроніки» та ін. Проте в навчанні недостатньо використовувалися сучасні форми і методи роботи, що призводило до недостатньої якості підготовки майбутніх кваліфікованих робітників. Однак кількість випускників сфери обслуговування поступово зростала, тоді як в інших галузях народного господарства, наприклад, у сільському господарстві, промисловості, будівництві, – зменшилася.

Зазначимо, що всі зміни, які відбувалися в радянському суспільстві, економіці й освіті, були наслідком цілеспрямованої політики комуністичної верхівки. Безперечно, розвиток системи професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України з 1969 року до 90-х рр. ХХ ст. відбувався під впливом об'єктивних соціально-економічних чинників і часто непродуманої та недалекоглядної діяльності КПРС. Уряд майже не приділяв уваги сфері обслуговування, однак після перебудови, коли професійно-технічна освіта була доведена до критичного стану, інтерес держави до цієї галузі почав зростати.

До позитивних тенденцій радянського етапу відносимо: належну організацію профорієнтаційної роботи; надання безкоштовної професійно-технічної освіти різних профілів із гарантованим працевлаштуванням; організацію неперервного підвищення кваліфікації педагогічних працівників ПТНЗ; посилену увагу до виробничого навчання та співпраці професійно-технічних навчальних закладів із підприємствами; невпинну модернізацію й автоматизацію виробничих майстерень; виникнення навчально-науково-виробничих комплексів із ВНЗ і підприємствами – замовниками кадрів. До негативних аспектів відносимо: надзвичайно низький інтерес до підготовки фахівців сфери обслуговування, надмірну політизацію й ідеологізацію змісту загальноосвітньої підготовки, концентрацію основної уваги на виконанні кількісних показників, а не якості підготовки випускників ПТНЗ.

У 1991–1997 рр. після проголошення незалежності України на тлі економічних негараздів відбувалося подальше зниження інтересу до професійно-технічної освіти, скорочувалася кількість навчальних закладів і контингент учнів. Українська освіта отримала у спадок такі негативні явища: невідповідність системи професійно-технічної освіти вимогам економіки; спрямованість ПТНЗ на забезпечення військово-промислового комплексу; незначна частка кваліфікованих робітників для сфери обслуговування (туризм, бізнес, готельне господарство та ін.) у професійній підготовці; зорієнтованість на навчання вузькоспеціалізованих працівників тощо.

Постало нагальне питання зміни нормативної та законодавчої бази професійно-технічної освіти стосовно підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування.

З 1998 р. розпочалося реформування системи професійно-технічної освіти, було прийнято законодавчий акт, який регламентує діяльність професійно-технічних навчальних закладів – Закон України «Про професійно-технічну освіту». На його виконання згодом вступили в дію такі нормативно-правові документи: постанова «Про затвердження Комплексних заходів щодо формування ступеневої професійно-технічної освіти, спеціалізації та перепрофілювання професійно-технічних навчальних закладів» (1998 р.), Положення про організацію навчально-виробничого процесу професійно-технічних навчальних закладів (1998 р.), Положення про ступеневу професійно-технічну освіту (1999 р.) та ін. Розпочато роботу щодо створення Державних стандартів професійно-технічної освіти з широкого кола професій. Училища отримали ліцензії на підготовку нових професій сфери обслуговування, раніше не притаманних професійно-технічній освіті, затверджувались нові програми з підготовки робітничих кадрів за новими професіями інтегрованого характеру (майстер ресторанного обслуговування, майстер готельного обслуговування та ін.), які сприяли підвищенню конкурентоспроможності й мобільності майбутніх фахівців сфери обслуговування на ринку праці. Виникли вищі професійні училища, які одержали право підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст».

Значна увага приділялась оновленню змісту професійно-технічної освіти, зокрема для сфери обслуговування, що відображено в таких документах: Класифікаторі професій ДК 003-95; Національному класифікаторі України «Класифікатор професій ДК 003:2005»; Національному класифікаторі України «Класифікатор професій ДК 003:2010»; Державному стандарті професійно-технічної освіти (2002 р.).

Для перших років незалежності, на жаль, характерні такі негативні тенденції: зменшення кількості навчальних закладів і контингенту учнів; значне скорочення державного замовлення на випускників професійно-технічної освіти; старіння матеріально-технічної бази, яку тривалий час не оновлювали; недосконалість нормативно-правового забезпечення. Однак поступово відбувалися зміни в економіці держави, зокрема швидкими темпами почала розвиватися сфера обслуговування, зростає потреба у кваліфікованих робітниках сфери обслуговування, з'явилися нові професії. Ці зміни сприяли виникненню певних позитивних зрушень: появи нових та інтегрованих професій; перепрофілюванню ПТНЗ й утворенню ВПУ; оновленню законодавчої бази професійно-технічної освіти; удосконаленню змісту і впровадженню новітніх педагогічних методів і технологій у підготовку майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування; створенню та модернізації державних стандартів професійно-технічної освіти з різних професій сфери обслуговування.

У *третьому розділі* – «Сучасний стан і шляхи вдосконалення підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування в професійно-технічних навчальних закладах» – проаналізовано основні нормативно-правові документи, згідно з якими відбувається професійна підготовка кваліфікованих робітників сфери

обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах у сучасних соціально-економічних умовах; розглянуто інноваційні педагогічні й інформаційно-комунікаційні технології, які використовуються у професійно-технічних навчальних закладах сфери обслуговування; запропоновано можливі шляхи вдосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ.

У нових соціально-економічних реаліях продовжує зростати кількість професій сфери послуг: побутового обслуговування, роздрібної торгівлі, житлово-комунального господарства, фінансових послуг, соціального забезпечення населення, медичного обслуговування та ін. Ринок праці вимагає працівників широкого профілю, тому підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ переважно здійснюється за декількома професіями.

Професійно-технічна освіта нині регламентується низкою нормативно-правових документів, найголовнішими з яких є: Закони України «Про освіту» (2017 р.), «Про професійно-технічну освіту» (1998 р.), Державний перелік професій з підготовки кваліфікованих робітників у ПТНЗ (2007 р.); Класифікатор професій ДК 003:2010 (2010 р.); Державні стандарти професійно-технічної освіти з конкретних професій та ін.

Підготовка кваліфікованих робітників і фахівців сфери обслуговування організована згідно з типовими навчальними планами, розробленими відповідно до Державних стандартів професійно-технічної освіти. Формування професійно орієнтованих умінь і навичок відбувається на основі вивчення предметів загальноосвітньої, загальнопрофесійної, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки. У професійно-технічній освіті використовуються інноваційні педагогічні технології, у тому числі інформаційно-комунікаційні, які позитивно впливають на ефективність навчання майбутніх працівників сфери обслуговування. Однак актуальними залишаються такі проблеми: застарілість законодавчих актів і нормативних документів, які врегульовують діяльність професійно-технічної освіти, зокрема Закону України «Про професійно-технічну освіту», нагальність прийняття нового закону «Про професійну (професійно-технічну) освіту», що відповідатиме закону «Про освіту»; недосконалість порядку формування державного та регіонального замовлення на підготовку робітничих кадрів у системі професійно-технічної освіти, значний нічим не виправданий перекіс на користь вищої освіти, що призводить до дефіциту робітничих кадрів; невідповідність професійної підготовки робітників у ПТНЗ вимогам ринку праці та технологічним змінам, які відбуваються в усіх галузях економіки; низький рівень професійної мобільності робітників сфери обслуговування; неконкурентоспроможність заробітної плати педагогічних працівників і працівників сфери обслуговування; недостатня взаємодія професійно-технічних навчальних закладів із роботодавцями і соціальними партнерами, пасивність роботодавців щодо розроблення і вдосконалення Державних стандартів професійно-технічної освіти; відсутність сучасного обладнання та виробничої бази у більшості ПТНЗ; недостатнє використання кращого вітчизняного і зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування.

На основі проведеного історико-педагогічного дослідження запропоновано й обґрунтовано такі шляхи вдосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування: удосконалення нормативно-правового та

науково-методичного забезпечення; постійне і безперервне підвищення кваліфікації та перепідготовка педагогічного колективу (розроблено навчально-методичний комплекс для підвищення кваліфікації викладачів ПТНЗ сфери обслуговування, який охоплює спецкурс «Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1969 р. – початок ХХІ ст.)» та методичні рекомендації «Удосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування»); підтримка співпраці навчальних закладів із підприємствами (соціальне партнерство, міжнародне співробітництво); упровадження в навчально-виховний процес інноваційних освітніх технологій, у тому числі на основі ІКТ; розвиток комунікативних здібностей учасників навчально-виховного процесу; використання ідей кращого педагогічного досвіду минулого в навчанні педагогів професійної освіти, зокрема посилення профорієнтаційної роботи, регулювання державного замовлення на підготовку робітників, взаємовигідна організація виробничого навчання та проходження практики на провідних виробництвах галузі, у тому числі за кордоном, та заходи щодо працевлаштування, які здійснюються на державному рівні за активної участі регіональних органів влади.

ВИСНОВКИ

1. Розвиток професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України з 1969 р. до 90-х рр. ХХ ст. відбувався під впливом тогочасних соціально-економічних і суспільно-політичних умов: економічне зростання 1960–1980 рр. зумовило реорганізацію трудових резервів і створення середніх професійно-технічних училищ; проте реформи часто виконувалися непослідовно, переважно з огляду на кількісні, а не якісні показники; у роки перебудови відбулося значне зниження інтересу та ресурсного забезпечення професійно-технічної освіти; зі здобуттям Україною незалежності професійно-технічна освіта опинилася в критичному стані, однак актуалізувалася потреба підготовки фахівців для сфери обслуговування, з'явилися нові й інтегровані професії цього профілю.

Аналіз численних нормативно-правових документів цього періоду доводить, що уряд покладав на професійно-технічну освіту відповідальні завдання. Пріоритети радянського керівництва були спрямовані на підготовку робітників для військово-промислового комплексу, сільського господарства, а підготовці кваліфікованих робітників сфери обслуговування приділялася мінімальна увага, тому в перші роки незалежності в Україні виникла тенденція до зростання попиту на кваліфікованих робітників сфери обслуговування.

2. Основними етапами розвитку професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування в Україні є: радянський (1969–1991 рр.), який охоплює: 1969–1975 рр. (перехід до підготовки кваліфікованих робітників із середньою освітою та становлення навчальних закладів нового типу – СПТУ); 1976–1983 рр. (удосконалення нормативно-правового забезпечення основних напрямів діяльності СПТУ; оновлення загальноосвітньої та професійної підготовки в ПТНЗ); 1984–1990 рр. (зменшення кількості професійно-технічних навчальних закладів і їх випускників; упровадження нових навчальних програм;

початок комп'ютеризації навчального процесу); етап незалежної України (1991 р. – до сьогодні), який охоплює: 1991–1997 рр. (реформування професійно-технічної освіти відповідно до потреб України; переорієнтація ПТНЗ на запити суспільства та ринку праці); 1998 р. – до сьогодні (вдосконалення нормативно-правового та навчально-методичного забезпечення діяльності ПТНЗ; модернізація, оптимізація мережі та перепрофілювання ПТНЗ з орієнтацією на сферу обслуговування; поява нових та інтегрованих професій сфери обслуговування).

3. Виявлено низку позитивних і негативних тенденцій професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України досліджуваного періоду. До позитивних тенденцій радянського етапу відносимо такі: належну організацію профорієнтаційної роботи; безкоштовність професійної освіти, підвищення кваліфікації, працевлаштування випускників ПТНЗ; взаємовигідну співпрацю професійно-технічних навчальних закладів із підприємствами; модернізацію й автоматизацію майстерень ПТНЗ відповідно до розвитку виробництва. У період незалежності відбулося суттєве зростання уваги до підготовки фахівців сфери обслуговування, упроваджені нові й інтегровані професії; на державному рівні прийняті важливі нормативно-правові документи, які регламентують діяльність професійно-технічних навчальних закладів і визначають професійну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування (Закони України «Про освіту», «Про професійно-технічну освіту», Державний перелік професій з підготовки кваліфікованих робітників у ПТНЗ, Класифікатор професій, Державні стандарти професійно-технічної освіти з конкретних професій та ін.).

До негативних тенденцій відносимо: недостатню увагу підготовці фахівців сфери обслуговування, а також загальні труднощі системи професійно-технічної освіти в радянські часи, оскільки розвиток ПТНЗ сфери обслуговування був невід'ємним від функціонування всієї системи, якій були притаманні жорстка централізація діяльності професійно-технічних навчальних закладів; надмірна політизація й ідеологізація змісту освітнього процесу; зменшення кількості навчальних закладів і учнів із середини 80-х рр.; скорочення державного замовлення на фахівців професійно-технічної освіти з настанням незалежності; застаріла матеріально-технічна база та недосконале нормативно-правове забезпечення на початку ХХ ст. і загострення проблеми фінансування ПТНЗ після переведення фінансування закладів профтехосвіти на місцевий бюджет в останні роки.

4. Підготовка кваліфікованих робітників і фахівців сфери обслуговування нині організована згідно з типовими навчальними планами, розробленими відповідно до Державних стандартів професійно-технічної освіти. Формування професійно орієнтованих умінь і навичок відбувається на основі вивчення предметів загальноосвітньої, загальнопрофесійної, професійно-теоретичної та професійно-практичної підготовки. У професійно-технічній освіті використовуються інноваційні педагогічні технології, в тому числі інформаційно-комунікаційні, які позитивно впливають на ефективність навчання майбутніх працівників сфери обслуговування. Однак актуальними залишаються такі проблеми: застарілість законодавчих актів і нормативних документів, які врегульовують діяльність професійно-технічної освіти, зокрема Закону України «Про професійно-технічну освіту»; недосконалість порядку формування державного та регіонального замовлення на підготовку робітничих

кадрів у системі професійно-технічної освіти, що призводить до дефіциту робітничих кадрів; невідповідність професійної підготовки робітників у ПТНЗ вимогам ринку праці та технологічним змінам, які відбуваються в усіх галузях економіки; низький рівень професійної мобільності робітників сфери обслуговування; неконкурентоспроможність заробітної плати педагогічних працівників і працівників сфери обслуговування; недостатня взаємодія професійно-технічних навчальних закладів із роботодавцями і соціальними партнерами, пасивність роботодавців щодо розроблення та вдосконалення Державних стандартів професійно-технічної освіти; відсутність сучасного обладнання і виробничої бази у ПТНЗ; недостатнє використання кращого вітчизняного та зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування.

Основними шляхами вдосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування є: прийняття нового Закону «Про професійну (професійно-технічну) освіту»; вдосконалення нормативно-правового та науково-методичного забезпечення; постійне неперервне підвищення кваліфікації та перепідготовка педагогічного колективу; підтримка співпраці навчальних закладів із підприємствами (соціальне партнерство, міжнародне співробітництво); упровадження в навчально-виховний процес інноваційних педагогічних технологій, у тому числі ІКТ; розвиток комунікативних здібностей учасників навчально-виховного процесу; використання ідей кращого педагогічного досвіду минулого в навчанні педагогів професійної освіти, зокрема посилення профорієнтаційної роботи, регуляція державного замовлення на підготовку робітників, взаємовигідна організація виробничого навчання та проходження практики на провідних виробництвах галузі, в тому числі за кордоном, та гарантоване працевлаштування, які здійснюються на державному рівні за активної участі регіональних органів влади.

5. На основі аналізу умов розвитку системи професійно-технічної освіти України на різних історичних етапах розроблено навчально-методичний комплекс для підвищення кваліфікації викладачів ПТНЗ сфери обслуговування, зокрема спецкурс «Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1969 р. – початок XXI ст.)» і методичні рекомендації «Удосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування», які дозволять урахувати позитивні та негативні тенденції та використовувати кращі ідеї перевіреного часом педагогічного досвіду для модернізації системи професійної підготовки виробничого персоналу в сучасних умовах.

До подальших напрямів наукового пошуку відносимо: дослідження теоретичних і методичних засад удосконалення професійної підготовки майбутніх кваліфікованих фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних закладах із використанням власного та зарубіжного досвіду; порівняльно-педагогічний аналіз професійної підготовки фахівців сфери обслуговування в Україні та європейських країнах; вивчення можливостей соціального партнерства та міжнародної співпраці для модернізації освітнього процесу в професійно-технічних навчальних закладах.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Зельман, Л. Н. Основні етапи розвитку професійно-технічної освіти / Леся Зельман // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2014. — № 2. — С. 205–216.
2. Зельман, Л. Н. Професійні якості майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування / Л. Н. Зельман // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. — Вип. 37 / [редкол. : І. А. Зязюн (голова) та ін.]. — К. ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. — С. 270–274.
3. Зельман, Л. Н. Соціально-економічні та суспільно-політичні умови розвитку професійно-технічної освіти в Україні кін. ХХ – поч. ХХІ ст. / Л. Н. Зельман // Молодой ученый : ежемесечный научный журнал. — Вып. 20. — Казань, 2014. — С. 583–587.
4. Зельман, Л. Н. Історико-педагогічне дослідження в незалежній Україні / Л. Н. Зельман // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. — Вип. 43 / [редкол.]. — К. ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2015. — С. 24–27.
5. Зельман, Л. Н. Розвиток системи професійно-технічної освіти України у 1969–1990 рр. / Леся Зельман // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2015. — № 4–5. — С. 160–172.
6. Зельман, Л. Н. Розвиток професійно-технічної освіти сфери обслуговування в сучасних умовах / Л. Н. Зельман // The unity of science : international scientific professional periodical journal / The European Association of pedagogues and psychologists «Science». — Vienna, Austria. — 2016. — Vol. 1. — P. 75–78.
7. Зельман, Л. Н. Професійна підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування в нових соціально-економічних умовах / Л. Н. Зельман // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. — Вип. 48 / [редкол.]. — К. ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2017. — С. 55–58.

Опубліковані праці апробаційного характеру

8. Зельман, Л. Н. Особливості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування в сучасних умовах / Леся Зельман // Сучасні технології навчання у професійній підготовці майбутніх фахівців : матер. всеукр. наук.-практ. конф. ; 9-10 жовтня 2013 р., м. Львів. — Львів, 2013. — С. 90–91.
9. Зельман, Л. Н. Історичні етапи розвитку професійно-технічних навчальних закладів України / Леся Зельман // Професійна підготовка майбутніх кваліфікованих робітників : зб. матеріалів Звітної наук.-практ. конф. Львівського науково-практичного центру Інституту професійно-технічної освіти НАПН України ; 25 лютого 2014 р., м. Львів. — Львів : СПОЛОМ, 2014. — С. 57–59.
10. Зельман, Л. Н. Розвиток системи професійно-технічної освіти в незалежній Україні / Леся Зельман // Управління розвитком професійно-технічної освіти в регіоні :

матер. педагогічних читань до 100-ліття від дня народження Г. К. Батракова ; 21 січня 2015 р., м. Львів / [упоряд. С. М. Вдович]. — Львів : СПОЛОМ, 2015. — С. 78–81.

11. Зельман, Л. Н. Умови розвитку системи професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування / Леся Зельман // Проблеми професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах : матер. звітної наук.-практ. конф. ЛНПЦ ІПТО НАПН України ; 4 березня 2015 р., м. Львів. — Львів : СПОЛОМ, 2015. — С. 103–104.

12. Зельман, Л. Н. Розвиток системи професійно-технічної освіти України кін. ХХ – поч. ХХІ ст. / Л. Н. Зельман // Актуальні питання історії науки і техніки : матер. 14-ї Всеукр. наук. конф. ; 8-10 жовтня 2015 р., м. Львів / Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК. — К. ; Львів, 2015. — С. 161–164.

13. Зельман, Л. Н. Розвиток професійно-технічної освіти в незалежній Україні / Л. Н. Зельман // Сучасна педагогіка: теорія, методика, практика : матер. II міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 16-17 жовтня 2015 р.). — Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2015. — С. 120–122.

14. Зельман, Л. Н. Підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування в сучасних умовах / Л. Н. Зельман // Розвиток професійної культури майбутніх фахівців: виклики, досвід, стратегії і перспективи : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. ; 21 червня 2016 р., м. Київ, м. Ірпінь / за заг. ред. В. О. Радкевич, Л. М. Петренко. — Павлоград : ІМА-прес, 2016. — С. 34–37.

15. Зельман, Л. Н. Розвиток професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування в Україні (1969–90-ті рр.) / Л. Н. Зельман // Geneva theoretical and practical forum of free topics : materials of proceedings of the International Scientific and Practikal Forum of pedagogues, psychologists and medics ; the 28th of December 2015, Geneva (Switzerland) / The European Association of pedagogues and psychologists «Science». — Geneva, 2015. — P. 163–167.

16. Зельман, Л. Н. Удосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування : метод. реком. / Л. Н. Зельман. — Львів, 2016. — 44 с.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

17. Зельман, Л. Н. Вплив інноваційних навчальних технологій на розвиток професійно-технічної освіти в Україні / Л. Н. Зельман // Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи : зб. наук. пр. — Ч. 1 / за ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало. — Львів : ЛДУ БЖД, 2015. — С. 201–204.

18. Зельман, Л. Н. Основні чинники розвитку професійно-технічної освіти сфери обслуговування в сучасних умовах // Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень : зб. наук. пр. — Вип. 4 (7) / редкол. : Р. С. Гуревич (голова) [та ін.] ; ВДПУ ім. М. Коцюбинського. — Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2015. — С. 39–41.

19. Зельман, Л. Н. Підготовка майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1969 р. – поч. ХХІ ст.) : програма спецкурсу для підвищення кваліфікації викладачів ПТНЗ сфери обслуговування. — Львів, 2015. — 14 с.

АНОТАЦІЯ

Зельман Л. Н. Підготовка кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України (1969 р. – початок ХХІ століття). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, ДСНС України, Львів, 2017.

У дисертаційному дослідженні проаналізовано професійну підготовку кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України у 1969 р. – на початку ХХІ ст. Досліджено основні методологічні засади професійної освіти майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування. З'ясовано соціально-економічні та суспільно-політичні умови розвитку професійно-технічної освіти у 1969 р. – на початку ХХІ ст. Виокремлено й охарактеризовано етапи професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України. Виявлено провідні тенденції професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників сфери обслуговування у ПТНЗ України досліджуваного періоду.

Вивчено сучасний стан підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування. Визначено й обґрунтовано шляхи вдосконалення професійної підготовки кваліфікованих робітників сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах України. Розроблено й апробовано навчально-методичний комплекс для підвищення кваліфікації викладачів ПТНЗ сфери обслуговування.

Ключові слова: кваліфікований робітник, професійна підготовка, професійно-технічна освіта, професійно-технічний навчальний заклад, сфера обслуговування.

Зельман Л. Н. Подготовка квалифицированных рабочих сферы обслуживания в профессионально-технических учебных заведениях Украины (1969 г. – начало ХХІ века). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Львовский государственный университет безопасности жизнедеятельности, ГСЧС Украины, Львов, 2017.

В диссертационном исследовании проанализирована профессиональная подготовка квалифицированных рабочих сферы обслуживания в профессионально-технических учебных заведениях Украины в период 1969 г. – начало ХХІ века. Исследованы методологические основы профессионального образования будущих квалифицированных рабочих сферы обслуживания. Определены социально-экономические и общественно-политические условия развития профессионально-технического образования. Выделены и охарактеризованы этапы профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих сферы обслуживания в ПТУЗ Украины. Выявлены основные тенденции профессиональной подготовки будущих квалифицированных рабочих сферы обслуживания в ПТУЗ Украины исследуемого периода.

Изучено современное состояние подготовки квалифицированных рабочих сферы обслуживания. Определены и обоснованы пути усовершенствования профессиональной подготовки квалифицированных рабочих сферы обслуживания в профессионально-технических учебных заведениях Украины. Разработан и апробирован учебно-методический комплекс для повышения квалификации преподавателей ПТУЗ сферы обслуживания.

Ключевые слова: квалифицированный рабочий, профессиональная подготовка, профессионально-техническое образование, профессионально-техническое учебное заведение, сфера обслуживания.

Zelman L. Training of skilled workers for service sector at vocational schools of Ukraine (1969 – the beginning of the 21st century). – The manuscript.

Thesis for submitting the degree of a candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.04 – theory and methods of professional education. – Lviv State University of Life Safety, SES of Ukraine, Lviv, 2017.

The thesis examines the development of training of skilled workers for the service sector at vocational schools of Ukraine in 1969 – the beginning of the 21st century. The researcher determines the main methodological approaches (systemic, synergetic, historical and comparative, axiological, paradigmatic, modernizing, social and pedagogical, formational and civilizational ones) and principles (of objectivity, the unity of logicity and historicity, science, fundamentality, integrity, system, determinism and indeterminism, the unity of theory and practice, ethics, movement from description to explanation) while studying the problem of training of skilled workers for the service sector at the Ukrainian vocational schools in the period of 1969 – the beginning of the 21st century.

The essence and the content of the basic concepts of the thesis are considered, namely: «training», «vocational education», «skilled worker», «vocational and technical educational institution», «service sector», «qualified worker of service sector», etc.

The socio-economic and socio-political conditions of professional training of future skilled workers for the service sector in the investigated period were determined, namely: the economic growth of 1960–1980 led to the reorganization of labor forces and to the creation of secondary vocational schools; however, the reforms were mostly carried out quantitatively and not qualitatively; in the years of restructuring there was a significant decline in the interest and resource provision of vocational education; with the achievement of the independence of Ukraine, vocational education was in critical condition, whereas, the training of specialists for the service sector increased, new and integrated professions of this profile appeared.

The researcher highlights the main stages in the development of vocational education in Ukraine, namely: the Soviet period (1969–1991), which covers the following years: 1969–1975; 1976–1983; 1984–1990; the period of independent Ukraine (1991 – to the present), which covers: 1991–1997; 1998 – to the present.

The main tendencies of training of the future skilled workers for the service sector in Ukraine during the investigated periods are revealed. The positive trends of the Soviet period include the following: the proper organization of vocational guidance work; free vocational education, professional development, employment of vocational schools

graduates; mutually beneficial cooperation of enterprises with vocational schools; modernization and automation of workshops of vocational schools in accordance with the production development. In the period of independence, there was a shift in attention to the training of specialists in the service sector, new and integrated professions appeared; at the state level, the important normative and legal documents that regulate the activity of vocational schools and determine the training of future skilled workers for the service sector were adopted. The negative trends include: insufficient attention to the training of specialists in the field of service sector, as well as the general difficulties of the system of vocational education, since the development of vocational training for the service sector in the Soviet times was inseparable from the functioning of the whole system, namely: rigid centralization of vocational schools activity, excessive politicization and ideological loading of the contents of the educational process, reduction of the number of educational institutions and students since the mid-80's, reduction of the state order for specialists of vocational education with the advent of independence, outdated the material and technical base and imperfection of regulatory and legal support in the early twentieth century and exacerbation of the financing of the vocational schools after the their transfer to the local budget in recent years.

Possible ways of improving the training of skilled workers for the service sector at the vocational schools are offered, namely: the improvement of normative and legal as well as scientific and methodical support; continuous advanced training and retraining of the teaching staff; the cooperation of educational establishments with enterprises (social partnership, international cooperation); the introduction of ICT into the educational process; the development of communicative skills of the participants in the educational process; the use of ideas of the best pedagogical experience of the past while training the vocational education teachers: strengthening of vocational guidance work; mutually beneficial organization of training and practice at the leading production facilities of the industry, and abroad as well; and the employment carried out at the state level with the active participation of regional authorities.

Based on the analysis of the conditions of the development of the system of vocational and technical education in Ukraine at various historical stages, the training and methodical complex for advanced training of teachers of service sector vocational schools was developed, in particular, the special course «Training future skilled workers for the service sector at vocational schools in Ukraine (1969 – the beginning of the 21st century)» and the guidelines «Improvement of training skilled workers for service sector», which will allow to consider positive and negative trends and to use the best ideas of time-tested educational experience for the modernization of training production staff under the modern conditions.

Key words: qualified worker, professional training, vocational education, vocational school, service sector.

Підписано до друку 01.11.17
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк на різнографі. Зам. №01/11-1
Ум. друк. арк. 0,9
Наклад 100 прим.

Видавництво «Галич-Прес»
Видавець ФОП Король І. В.
м. Львів, вул. Гнатюка, 17
Ел. пошта: lvivprint@ukr.net. Тел. 096-59-88-924
Код ДРФО 2814706601
Свідоцтво ДК №5353 від 24.05.2017 р.

